

L'odissea dels nens de la retirada

El reportatge guanyador del premi de periodisme EL TEMPS 1998 –l·liurat durant la Nit de Sant Jordi de Perpinyà i que publiquem a continuació– parla sobre la Maternitat d'Elna, que va acollir centenars de naixements de fills de refugiats als anys 30 i 40.

El Mas Mirou, antiga propietat de la família Bardou, es va transformar en una maternitat gràcies a la Creu Roja suïssa i a Socors als Nens de la Guerra. El 1944, els militars alemanys van requisar el casal i l'abandonaren. Ara, la casa, comprada per un artista, torna a ser rehabilitada.

Elna, el dia 7 de desembre de l'any 1939. Un nodrissó obre els ulls per primera vegada entre les parets d'una casa de mestres, antiga propietat de la família Bardou. Malauradament, Josep no és hereu d'aquesta cèlebre nissaga catalana. La seva mare és una refugiada catalana com tantes altres que la Catalunya Nord va veure afluir en aquest període. Tancats en alguns camps, construïts precipitadament per les administracions franceses, desorientats, milers i milers d'homcs i doncs es retroben exiliats després de la derrota

dels republicans. Si Josep, nen de la retirada, veu el dia en aquesta gran casa és perquè la Creu Roja suïssa i Socors als Nens de la Guerra acaben de transformar-la en maternitat. Vingut d'un dels nombrosos camps de la costa, el petit Josep serà el primer d'una llarga sèrie de naixements. Més de 600 mares vindran a parir a la maternitat d'Elna, on durant un temps hi podran trobar confort i descans. Amb les parets esquerdades i els vidres trencats, va ser necessari un enorme treball de restauració per adobar el vell castell, abandonat d'ençà de

quinze anys. Un oasi de pau i tranquil·litat aconseguit gràcies als diners que envia la Creu Roja des de Suïssa. Protegits al primer pis, Josep i tots els altres nens i nenes coneixeran una treva d'alguns mesos a prop d'Elisabeth Eindenbenz, una mestra suïssa que dirigí l'establiment, ara per ara conegut sota el nom de Mas Mirou.

La majoria de les mares que anava a parir a la maternitat són refugiades espanyoles i catalanes víctimes de la guerra, però també n'hi va haver de poloneses, jueves o encara txeques, vingudes dels camps de Ribesaltes o Guers. Unes joves mares ferides i xocades que podran retrobar una certa serenitat, gràcies al coratge i l'abnegació d'Elisabeth i de les infermeres que l'ajuden. Joana, que va conèixer els camps de Ribesaltes i Argelers, va parir dues vegades al Mas Mirou. Aquesta jove militant anarquista catalana es retroba, a començament del 1939, presa dins l'onada de refugiats. A peu de Barcelona fins Cervera, transferida d'un camp a un altre, només la maternitat d'Elna li va donar una mica de tranquil·litat i de calor humana. El fred, el vent i els filferros espinosos dels camps representen encara una obsessió per aquesta dona que té avui vuitanta anys. Prenyada al moment de ser internada a Ribesaltes, Joana va donar vida a Àngel, el seu primer fill, al casal d'Elna. Al llarg de quatre mesos, la jove mare va descobrir la màgia del

Mas Mirou, el confort, la tranquil·litat, les passejades al parc i sobretot les cures, que li faran descuidar momentàniament tres anys d'infern passats als camps. Havent tornat a la maternitat uns mesos més tard per curar el seu fill malalt, Joana es va escapar, amb l'ajuda de les altres dones, per retrobar el seu marit, allistat de força al camp de treball de Montlluís. Quan hi retorna, l'any 1944, Elisabeth li torna a donar el mateix acolliment calorós, però també els mitjans de posar al món, amb tota seguretat, una filla que es dirà Azucena. Una criatura que podrà conèixer durant un parell de mesos les migdiades tranquil·les, no molt lluny dels camps. Com Joana, la majoria de les mares seran sorpreses pel respecte que se'ls hi dona a Elna. Un respecte oblidat que permet recuperar una mica de confiança. El Mas Mirou es torna ràpidament un lloc idíl·lic.

Friediel Bohny-Reiter és la infermera que sovint acompanyava les futures mares i els mainatges malalts a Elna. Pel preu de duríssimes negociacions amb la direcció dels camps, aconsegueix au-

La infermera Elisabeth Eindenbenz (en la foto de l'esquerra, portant un nen a braços), ha dedicat la seva vida a les criatures. Com a responsable del centre, Elisabeth -que encara avui rep cartes de reconeixement- fou arrestada per la Gestapo acusada d'amagar una mare jueva.

ARXIU

ARXIU

El casal va ser refugi de mares. Però també d'exiliats de la guerra del 1936.

toritzacions especials de sortida. Les criatures, com les dones, arriben al Mas en un estat indescriptible. Anèmics, desnodrïts i sobretot ferits en l'orgull propi. Són aquestes conseqüències de

la guerra les que l'equip d'Elisabeth Eindenbenz es dediquen a curar. Així, els naixements se succeeixen i alguns mesos, més d'un nen veu el dia pel mateix Sant. La vida s'organitza als tres

pisos del Mas. Les dones més vàlides donen el pit als mainatges malalts, les infermeres ensenyen a les mares quatre rudiments mèdics i a poc a poc tornen els somriures a les cares marcades d'aquestes dones. Joana fa de mainadera, Maria cuina, una altra neteja, totes les dones ajuden. Dormen dues o tres en cada habitació cadascuna batejada amb el nom d'una ciutat catalana. Els seus nens i nenes dormen tots reagrupats a la gran sala rodona, un cistell d'agrella per bressol. Dels jardins fins a la terrassa, totes s'esforcen per oblidar el passat, per no pensar en el futur. Només compta el present i viure el més bé possible.

El cas de Cèlia. Cèlia, originària de Madrid, va conèixer molts camps del sud de França abans d'arribar malalta a Elna. Encara viu amb el record d'aquestes infermeres que van lluitar sense repòs per salvar el seu fill, nascut el febrer del 1941. Un acte heroic enmig de tants altres, fets amb dosis de coratge i determinació. Els sorolls i l'ambient de la casa, sovint plena de gom a gom, eren molt particulars i contrastaven amb el silenci mortal dels camps. Nadal, els Reis i Pasqua eren celebrats per tota aquesta mateixa família improvisada. Si bé queden bons records d'aquests temps, la vida diària no era sempre agradable. A cada nova arribada tornava la realitat de les atrocitats de la guerra, que seguien a l'exterior d'aquest oasi. Una infermera del poble així com el metge d'Elna proven d'ajudar al màxim Elisabeth, que veu arribar cada vegada més criatures malaltes d'ençà que s'ha tancat la maternitat de Banyuls. Cadascú fa el que pot, cada minut és un veritable combat contra la mort. L'avituallament no es regula, el menjar faltarà diverses vegades malgrat tot el que pot donar l'hort. La Creu Roja de Tolosa fa tot el necessari per adobar les situacions més crítiques. Elisabeth demana molt al seu equip, que no para de treballar. Friediel Bohno-Reiter encara recorda l'alegria

fundació
BANCAIXA

**Del 11 al 17
de maig**

AGENDA

11 Dilluns

Ronda a la Verge

En col·laboració amb l'Ajuntament de València.
Plaça de la Mare de Déu, a les 20'30 hores.

Conferència

Cicle: La llei del sòl.

"Responsabilidad de la administración por actuaciones urbanísticas".

José Mª Bano León. Catedràtic de Dret Administratiu. Universitat de València.

"El planeamiento urbanístico en la Ley Reguladora de la Actividad Urbanística".

Fernando Romero Saura. Catedràtic de Dret Urbanístic. Universitat Politècnica de València.

Sala de Conferències a les 19'30 hores.

12 Dimarts *Mediambientals*

Cicle: Arquitectura, Urbanisme i Medi Ambient.

"Arquitectura multiescala y pluralismo regional".

Natasha F. Pulitzer. Arquitecta. Professora de l'Institut Universitari d'Arquitectura de Venècia.

Sala de Conferències a les 19'30 hores.

14 Dijous *Presentació i lliurament de premi*

Lliurament de Premi Bancaixa d'Investigació sobre Serveis

Socials 1997 i presentació del treball guanyador:

"La Imagen Infantil de los gitanos: un estudio en escuelas multiétnicas".

Juan Gamella. Patricia Sánchez Muros Lozano.

Centre Valencià del Voluntariat a les 19'30 hores. Carrer Fuencaliente, 1. València.

CENTRE CULTURAL

Plaza de Tetuán, 23. Tel. 96 387 58 64. València

www.bancaja.es

d'una mare del camp de Ribesaltes en veure tornar el seu fill amb les galtes rodones i la pell rosa: dos mesos abans, li l'havien pres en l'article de mort. Una altra mare té gravada per sempre la imatge d'Elisabeth recollint una filleta jueva caiguda del tren a l'estació d'Elna. Els seus pares eren deportats, mes la joveneta es va poder integrar en un dels orfanats del sud de França.

Les mares es quedaven més o menys quatre mesos al Mas. Dos mesos abans de parir, quan és possible, perquè puguin retrobar una estabilitat moral i física raonable, i generalment dos mesos a prop del nodrissó. Algunes, més fràgils, s'hi van quedar més, fins que la maternitat necessités lloc. Recés ben amagat enmig d'uns temps més que difícils, el Mas Mirou ofereix malauradament una etapa massa curta en la vida turmentada d'aquestes dones. Elisabeth, que coneix el destí d'algunes dones que va veure passar, no necessita ni un instant, quan les situacions es tornen complicades. Guy, nascut a la maternitat, li deu encara molt. Aquest mainatge jueu vivia d'amagat en una casa del poble de Tuïr, en companyia dels seus pares. La por de ser descobert ha portat la seva mare a demanar ajuda al Mas Mirou, on Elisabeth Eindenbenz va agafar el mainatge i amagà la jove mare fins que s'allunyés l'amenaça. Un bon matí de primavera, la Gestapo hi va anar a cercar Lucie, una dona jueva que havia estat denunciada. A l'arribada dels soldats, Lucie es va escapar pel darrere de la casa. Com a responsable de l'establiment, Elisabeth fou arrestada. Assabentada de la catàstrofe, Lucie es va lliurar ella mateixa als alemanys per salvar la directora. Ningú no va sentir mai més a parlar de Lucie, que va deixar una filleta a la maternitat.

Elisabeth encara avui rep cartes de reconeixement. Com la de Jacqueline, que ara viu a Mèxic, i que va ser una de les darreres a néixer al Mas. Les històries més boniques sempre s'han d'acabar. Tres dies abans de les festes de

Pasqua, l'any 1944, uns militars alemanys requisen el casal i en foragiten els habitants. Corrents, Elisabeth i els mainatges marxen cap a Mont Rozie, l'Avairon, les dones prenyades són dirigides

cap a l'hospital de Perpinyà. Després de la marxa dels alemanys, els anarquistes de la FAI ocuparen el Mas, que va acabar abandonat en mans dels pillards. Avui dia els plors i rialles de la canalla ja no se senten més al casal, que encara es pot veure des de la carretera d'Elna cap a Montescot. Arriba a vegades que hi tornen homes i dones que hi van néixer. De Polònia, d'Espanya o dels Estats Units, saben ben bé que el seu destí s'ha jugat enmig d'aquestes parets de pedres encara dempeus. Aquests mainatges del Mirou hi vénen a cercar unes imatges del passat encara molt present. Ara, el Mas pertany a un artista. L'ànima del casal sempre viu, gràcies als records de les mares i fills que durant un temps han pogut sortir dels camps.

Una altra infermera de la Maternitat d'Elna. El casal encara es pot veure des de la carretera d'Elna a Montescot.

**Sebastià Girard
Gregori Tuban**

L'Ajuntament de Lleida convoca el

15è Premi d'assaig Josep Vallverdú

Els interessats a tenir un exemplar de les bases poden adreçar-se a la Regidoria de Cultura: Carrer Major, 31. Edifici Casinó Principal. 25007 Lleida. Telèfon: 973 40 03 94. Fax: 973 22 22 88

**Termini de presentació d'originals: 5 d'octubre de 1998
Veredicte: 20 de novembre de 1998**

Dotació:

Obra guanyadora: 1.250.000 ptes i posterior publicació a Edicions 62
Obra finalista: 250.000 ptes i posterior publicació a Pagès Editors

Ajuntament de Lleida